

Dr. Gyenge Anikó

ARCHÍVUMOK EGY ÚJ VILÁGBAN: A DIGITALIZÁCIÓ HATÁSAI A KÖNYVTÁRAKRA – I. RÉSZ

A digitalizációnak és az online közzététel lehetőségének köszönhetően zenék, irodalmi művek, filmek és más kulturális termékek korábban soha nem tapasztalt gazdagságban váltak hozzáférhetővé a közönség számára az elmúlt években – és úgy tűnik, ez a fejlődés nem hogy megállna, de épp ellenkezőleg: egyre csak gyorsul. A digitális, illetve online hozzáférést ma már újszerű legális piaci szolgáltatások és jogszabályi keretek között létező, elsősorban állami gyűjtemények is biztosítják, de a tartalmak méretét, sokszínűségét tekintve hatványozottan nagyobb mennyiségben férhetők hozzá a tartalmak illegális módokon (akár ingyenesen, akár fizetős szolgáltatások keretében).

Az archívum, mint olyan, funkciója is változóban van: egyre kevésbé kapcsolódik hozzá a megközelíthetetlen épület, a nehezen kezelhető gyűjtemény és a morcos könyvtárosok képe: egyre több a valós térben meg sem jelenő, a gyűjteményt építők és használók saját hálózati infrastruktúráján szétszórt, a kulturális kommunikációban naprakészen, folyamatosan részt vevő digitális gyűjtemény. Sőt, az egyszerű, a piaci értékesítést intenzíven károsító, jogsértő hozzáférhetővé tételen és fájlcsere-n túlmutatóan egyre több, ezekhez hasonló technikai megoldásokat alkalmazó közösségi és egyéni archiválótevékenységgel lehet találkozni, amelyek nem egyszerűen csak a legújabb mozifilm letöltését teszik lehetővé mások számára, hanem olyan alkotások digitalizációját végzik el és teszik hozzáférhetővé, amelyek a piacon már egyáltalán nem beszerezhetők, és az állami archiválótevékenységen is kívül esnek.¹

Az alábbi tanulmány nem az archívumokra vonatkozó hatályos szerzői jogi szabályozás öncélú, leíró elemzését kívánja elvégezni, hanem arra kíván kísérletet tenni a szabályozás elemzésén keresztül, hogy melyek azok a releváns – nem feltétlenül csak jogi – szempontok, amelyek megkülönböztetik egymástól a ma jogszerűen létező archívumokat és az illegális gyűjteményeket. A tanulmány elsősorban ebből a szempontból kívánja vizsgálni azt a részkérdést, hogy – más feladataik mellett – a kulturális emlékezet fenntartását, kulturális örökségünk megőrzését szolgálni hivatott, többségükben állami fenntartású archívumok hatékonyan működnek-e (aminek elsődleges fokmérője, hogy az archívumok meg tudnak-e felelni fő céljaiknak), és hogy hatékonyságukat mennyiben befolyásolja a működésük alapját képező (elsősorban szerzői) jogi szabályozás. Ezt a vizsgálatot a következő logika mentén kívánja elvégezni a tanulmány. Elemzi a hagyományos és új típusú legális és nem legális archívumok fő jellemzőit (I.), ismerteti az archiválás szabályait (részletesen tárgyalva a régi

¹ NDA Stratégiai és Projektterv, p. 11.; <https://www.nda.hu/> (NDA – Nemzeti Digitális Adattár)

és új típusú archívumokra vonatkozó hatályos szabályozást – II.). Ezt követően a legális és egyes nem legális gyűjtemények előnyeit és hátrányait összehasonlítva megvizsgálja azt, hogyan növelhető a jogszerű alapokon nyugvó gyűjtemények hatékonysága, hogyan tehetők ezek felhasználóbaráttá, és erre vonatkozóan milyen szabályozási lépések szükségesek, illetve várhatók (III.).

I. AZ ARCHÍVUM, A KULTURÁLIS EMLÉKEZET ŐRZŐJE

Archívumnak tekintünk a jelen tanulmány keretében minden olyan gyűjteményt, amely védelem alatt álló vagy már nem védett, illetve védelem alatt soha nem állt szerzői művek és szomszédos jogi teljesítmények (a továbbiakban együtt: művek) gyűjtését, megőrzését szolgálja. Az archívum célja a megőrzés annak érdekében, hogy a jövő nemzedékei is megismerhessék kulturális múltjukat, vagy hogy a jelen fogyasztói is hozzáférjenek a piacon már nem, vagy számukra csak nem megfizethető áron hozzáférhető kulturális termékekhez. Ennek az igen tágan vett archívumdefiníciónak megfelelőhetnek a nagy, állami fenntartású, akár közgyűjteménynek minősülő, akár más típusú gyűjtemények: például az Országos Széchényi Könyvtár, a Nemzeti Audiovizuális Archívum (a továbbiakban: NAVA),² a Magyar Nemzeti Filmarchívum (a továbbiakban: MNFA),³ a Magyar Rádió és a Magyar Televízió archívumai.⁴ Ide tartozhatnak a magángyűjtemények (például az egyházi gyűjtemények, a dzsesszlemezek gyűjtésére szakosodott Simon-archívum), de a szerzői engedély nélkül és a szabad felhasználáson kívül eső tevékenységet folytató, a jogszerűtlen tevékenységet folytató archívumok is (például a Silent Library Project⁵ vagy a www.nosztalgiazene.bakelit.hu, a piacon már nem kapható nosztalgiazenei felvételek digitalizálását végző és hozzáférhetővé tevő honlap). Ezek az archívumok maguk mindannyian végeznek szerzői jogilag releváns cselekményeket, függetlenül attól, hogy ez a tevékenységük egyébként szabad felhasználás vagy engedélyköteles cselekmény lenne-e, ugyanakkor nem mind teszik lehetővé ugyanezt (például az anyagok fénymásolását, letöltését, további nyilvánossághoz közvetítését) az igénybevevők számára.

² A Nemzeti Audiovizuális Archívumról szóló 2004. évi CXXXVII. törvény preambuluma szerint annak érdekében, hogy a jövő nemzedékei korhű képet kapjanak a jelen és a múlt eseményeiről, társadalmáról és kultúrájáról, a NAVA feladata a rádiós és televíziós műsorszámok gyűjtése, nyilvántartása, megőrzése és a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele.

³ A mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény 34. § (2) bekezdése szerint a Filmarchívum alapfeladata, hogy ellássa a magyar és egyetemes filmkultúra tárgyi, írásos és egyéb dokumentumainak gyűjtésével, feldolgozásával, megőrzésével kapcsolatos feladatokat, szakmai szolgáltatásokkal, kutatási tevékenységgel hozzájáruljon a magyar kultúra fejlődéséhez, és segítse a mozgóképkultúrával összefüggő oktatást.

⁴ A rádiózásról és a televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény 27. §-a

⁵ Ebben az irodalmi művekre specializálódott fájlcsereelő rendszerben a könyvrajongók elsősorban még szerzői jogi védelem alatt álló köteteket szkennelnek be, majd korrektúráznak az automatikus szövegfelismerés után, végül pedig cserélik egymással. Ebben a magyar fájlcsereelő rendszerben tipikusan azok a kötetek szerepelnek többszázas letöltésszámmal, amelyek egyébként nem kaphatók már könyvesbolti forgalomban, legfeljebb egy-egy kötet bukkan belőlük néha antikváriumokban.

A definícióból két gyűjteménytípus kerül ki: a tanulmány nem foglalkozik azokkal az illegális szolgáltatásokkal, például az olyan fájlcsereelő rendszerekkel, amelyek a piacon hozzáférhető művek rendeltetésszerű felhasználását akadályozva a működő, jogszerű piaci szolgáltatásokkal szemben kínálnak ingyenes (vagy esetleg fizetős) hozzáférést a művekhez. (Ezeknek nem is céljuk a kulturális megőrzés.) A definícióból kikerültek továbbá a piaci alapon működő tartalomszolgáltatások mögött álló gyűjtemények is (pl. a T-Online „Téka” filmletöltő szolgáltatása, vagy az Apple zeneáruháza, az iTunes), amelyeknek pedig legfeljebb járulékos céljuk a kulturális megőrzés. Annak oka, hogy ezzel a két szélső típussal nem foglalkozunk a jelen tanulmányban, az, hogy a fenti célok elérése érdekében elsősorban azt a „szürke” zónát kell beazonosítani, amely a jogszerű piaci szolgáltatások és az azokat egyértelműen sértő és veszélyeztető illegális szolgáltatások között húzódik. Ezt a vizsgálatot amiatt kell elvégezni, mert a szürke zóna egyes jellemzőinek esetleges „kifehérítése” segíthet a jogszerű szolgáltatások hatékonyabbá tételében.

A szolgáltatásokat eszerint négy fő csoportra osztjuk: a legális piaci szolgáltatásokra, a legális nem piaci szolgáltatásokra, a nem legális nem piaci és a nem legális piaci szolgáltatásokra. Ezek közül a két köztes szolgáltatáscsoportot kívánjuk elemezni, amely vagy igen szűk körben, legálisan nyújt szolgáltatást a hagyományos piaci tevékenységen kívül, vagy de iure illegálisnak minősül, mivel olyan tevékenységekre épül, amelyek sértik a szerzői jogi szabályokat, ugyanakkor mégsem tekinthető a jogszerű piaci szolgáltatások közvetlen veszélyeztetőjének, mivel piaci résekben jön vagy jött létre, így lényegében a különböző értelemben vett piaci diszfunkciók kiküszöbölését szolgálja. Ez utóbbi elem az a közös pont, amely a további elemzések alapját képezi.

Ezekre az elemzett archívumokra jellemző, hogy nem a létező, jogszerű piaci szolgáltatások alternatíváját kínálják, hanem azokat a piaci réseket kívánják betömni, ahol nem tud, vagy nem akar működni a piac: hozzáférést kínálnak a tárgyakhoz anyagi okokból másképp hozzá nem férő kutatóknak, diákoknak, a piacon már nem kapható művekre kíváncsi, nosztalgizáló közönségnek, illetve a műveket meghatározott körben újrafelhasználó alkotóknak.⁶

E gyűjtemények közül a nagy – rendszerint – állami archívumok jellemzője, hogy az állam által költségvetési jogszabályokban rögzített anyagi feltételek között tevékenykednek, és jelentős személyi és műszaki infrastruktúrát működtetnek. Létrehozó jogszabályuk általában pontosan és viszonylag mereven körülírja gyűjtőkörüket és gyűjtésük lehetséges tárgyait. Az ily módon összegyűjtött anyagot nemzeti vagy akár nemzetközi szabványoknak megfelelő rendszerben rendezik el, ami jelentős mértékben megkönnyíti a bennük való eligazodást, a gyűjteményben való keresést. Ezek a gyűjtemények rendszerint nemzeti keretben működnek, a részükre kijelölt tárgykörben a teljességre törekvő kötelezettségével tevékenykednek, azaz a kijelölt körben mindent össze kell gyűjteniük. Általában bárki számára nyitva állnak,

⁶ L. erről részletesen *Bodó Balázs*: *Sobri Jóska Digital*. In: *Café Babel*, 2006. december

de az anyagokhoz való hozzáférés fizikailag vagy jogilag korlátozott. A gyűjtemény felépítése hosszú időn át folytatott, jellemzően nonprofit tevékenység eredménye. Működésüket az állam gyakran könnyíti az általános szerzői jogi szabályok alóli kivételükkel, vagy legalábbis egyes cselekményeiknek a szabad felhasználások körébe való besorolásával.

A magángyűjteményeket két csoportra lehet osztani. Az első csoportba tartozók magán-személy vagy magánszervezet finanszírozásában működnek, gyűjtési területük és tárgyuk rendszerint jóval kisebb terjedelmű, mint az állami archívumoké (pl. egy-egy stílusra specializált zenei gyűjtemények), rendszerint olyan témakörben, területen végeznek gyűjtést, amely az állami archiváció körén kívül esik. Ez többféle okból lehetséges: például az állami költségvetésben véges összeg jut az ilyen típusú tevékenységre, vagy az érintett archívum gyűjtőköre nem jelenít meg olyan átfogó társadalmi igényt, amely indokolná az állam általi fenntartást, finanszírozást. Itt számításba jöhetnek természetesen egyéb ideológiai, filozófiai, intézményi és politikai megfontolások is.⁷ Ezek az archívumok éppen a fenti okokból kifolyólag elsősorban a gyűjtő magán-személy vagy magánintézmény érdeklődésének megfelelően rendeződnek, tartalmuk rendszerint igen speciális, szűk körben ismertek, és csak ebben a szűk (esetleg csak ismerősi) körben hozzáférhetők. Belső struktúrájuk sem mindig részletesen kidolgozott, nem sztenderdizált, gyakran a gyűjtő saját érdeklődésének megfelelő rendszert követ, emiatt nehezen kereshetőek. A hozzáférés ezért még inkább korlátozott, mint az állami archívumok esetében. Működésük szerzői jogi szempontból nem releváns cselekményekre korlátozódik, vagy engedélyköteles cselekményeket jelent, így fenntartásuk – a fizetendő jogdíjak miatt – elvileg jóval költségesebb, mint az állami archívumoké. Ezt az archívumtípust csak szűk körben támogatják szerzői jogi szabad felhasználási szabályok. Gyakran a gyűjtő halálát követően valamely nagy állami archívum fogadja be őket, ahol eseti jelleggel kerülnek feldolgozásra.

A második típusba tartozó, online keletkező, új típusú archívumok létrehozását és fenntartását maguk a használók fedezik: mivel tipikus esetben nincs központi intézmény, és a dokumentumok tárolása a személyi számítógépeken történik, a fenntartás költségeit a gépek működtetésének, illetve az internet-hozzáférés díjának megfelelő összeg teszi ki. Az összköltségük emiatt messze az állami archívumok működési költségei alatt marad. Ezek – hasonlóan a hagyományos magángyűjteményekhez – tematikusan a legtöbb esetben sokkal kevésbé átfogóak, mint az állami archívumok, és gyűjtési körük szintén kívül esik az állami archívumokén, vagy azoknál könnyebb hozzáférést biztosítanak a művekhez. Az egyéb magánarchívumokhoz hasonlóan a résztvevők (itt a használók, nem a központi üzemeltető) érdeklődésének megfelelően rendeződnek. Online hozzáférhetőségük miatt azonban jóval szélesebb körben ismertek és hozzáférhetők, mint a hagyományos magánarchívumok. Tevékenységük szükségszerűen szerzői jogilag releváns és engedélyhez kötött cselekményekre épül, de tipikus esetben az engedélykérés elmarad. Költségeik a fenti tényezők miatt jelentős

⁷ I. m. (1), p. 12.

mértékkel alatta maradnak bármely más archívum fenntartási költségeinek. Itt szükséges azt is megjegyezni, hogy ezen gyűjtemények esetében a tartalomhoz való hozzáférést (lényegében a felhasználást) ritkán (de ma már egyre gyakrabban) kötik ellenszolgáltatáshoz. Ezeknek az archívumoknak a létrejötte sokkal inkább spontán, semmint tudatos kulturális megőrzési logika eredménye, és így gyakran csak igen rövid ideig működnek. Nem ritkán az ilyen tevékenységek eredményeként létrejönnek a nagy állami archívumokkal egyenrangú, sőt, azokat mélységükben és sokszínűségükben jóval meghaladó adatgyűjtemények is.⁸ Azt is meg kell jegyezni, hogy ezeknél a gyűjteményeknél a metaadatgyűjtés gyakran kezdetleges, de léteznek még az állami archívumok információs bázisait messze felülmúló metaadatbázisok is. Nagy hátránya ezeknek az archívumoknak, hogy nem lehet tudni, meddig maradnak fenn: meddig tart az archivátorok lelkesedése, mikor lépnek fel a jogosultak jogsértés miatt (ez elsősorban egyébként nem a metaadatbázisokat fenyegeti). Probléma lehet, hogy nem minden résztvevő rendelkezik megfelelő infrastruktúrával az azonos szintű, egységes archiválási tevékenység folytatásához.

Itt kell megjegyezni, hogy jelenleg a fent bemutatott archívumok között nincs, vagy csak igen korlátozott az átjárás (például a magánarchívumok tulajdonosai az államra hagyhatják a gyűjteményüket). Noha praktikusán értelmetlen ugyanazt a tartalmat kétszer digitalizálni és online archiválni, ez mégis az egyetlen jogszerű megoldás, mivel az állami archívumok gyűjtőköre (forrásai) pontosan meg vannak határozva, így nem terjednek ki az illegális tartalmakra, még abban az esetben sem őrizhetők meg állami archívumban ezek a digitalizált tartalmak, ha azok esetleg még nem kerültek be egy állami archívumba pénz, idő vagy emberi kapacitás híján. Nyilvánvaló, hogy az illegálisan hozzáférhetővé tett, már digitalizált tartalmak átvételével a legális archívumok (elsősorban az állami gyűjtemények) jelentős mértékben csökkenthetnék a saját maguk által végzett archiválás egyébként igen magas költségeit. A későbbiekben még visszatérünk arra a lehetőségre, hogy milyen módon lehetne a szerzői jogi szabályozást úgy értelmezni, hogy a forrásfelhasználás hatékonyabb lehessen.

II. AZ ARCHÍVUMOKRA VONATKOZÓ SZERZŐI JOGI SZABÁLYOK ELEMZÉSE

II.1. A SZERZŐI JOGI SZABÁLYRENDSZER BEMUTATÁSA

Az archívumok működtetésének célja a kultúra megőrzése, a múlt megismerhetőségének biztosítása a jövő nemzedékek számára, a hozzáférés lehetővé tétele olyan tartalmakhoz, amelyek a piacon nem, vagy csak nehezen beszerezhetőek. A kultúra ily módon való fennmaradásának megteremtése jelentős terjedelemben kívül esik a szerzői jog által érintett

⁸ I. m. (1), p. 12.

területeken: azon alkotások tekintetében, amelyeknek védelmi ideje már lejárt, vagy soha nem is álltak szerzői jogi védelem alatt, természetesen bárki bármilyen archiválási tevékenységet szabadon folytathat.⁹

A még oltalom alatt álló alkotások archiválását (szerzői jogi szempontból releváns gyűjtését, ha már a gyűjtés is többszörözésként valósul meg, a megőrzési és hozzáférhetővé tételei célú többszörözését és különböző módokon történő hozzáférhetővé tételét) a szerzői jogi szabályozás oly módon segíti elő, hogy egyes intézmények közvetlenül vagy közvetve a kultúra megőrzését és hozzáférhetővé tételét szolgáló tevékenységét kiveszi a szerzői kizárólagos engedélyezési jog hatálya alól, és díjigényre redukálja, vagy teljesen a szabad felhasználás körébe utalja. Emellett ezen intézmények számára más jogterülethez tartozó (elsősorban közjogi típusú) szabályokkal előírja a felhasználási cselekménynek minősülő tevékenységek kötelező elvégzését, és esetenként bizonyos felhasználások más számára történő engedélyezését is (pl. film).

A szerzői jogi törvény (Szt.) a következő, a kultúra gyűjteményes megőrzésére vonatkozó szabályokat tartalmazza (zárójelben és dőlt betűvel mindegyik után feltüntetjük annak közösségi jogi megfelelőjét).

II.1.1. Általános archiválás

35. § (4) Nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtár, iskolai oktatás célját szolgáló [33. § (4) bek.] intézmény, muzeális intézmény, levéltár, valamint kép- és hangarchívum – vállalkozási tevékenységen kívüli – belső intézményi célra a célnak megfelelő módon és mértékben készíthet a műről másolatot, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és

- a) tudományos kutatáshoz szükséges,
- b) saját példányról archiválásként tudományos célra vagy a nyilvános könyvtári ellátás céljára készül,
- c) megjelent mű kisebb részéről, illetve újság- vagy folyóiratcikkről készül, vagy
- d) külön törvény azt kivételes esetben, meghatározott feltételekkel megengedi.

[Infosoc-irányelv:¹⁰ 5. cikk (2) bekezdés c) pont: A tagállamok a 2. cikkben szabályozott többszörözési jog alól kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg a következő esetekben: ... c) a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények vagy múzeumok, valamint az archívumok által végzett egyes többszörözési cselekmények tekintetében, amelyek közvetlenül vagy közvetve sem irányulnak kereskedelmi vagy gazdasági célra.]

⁹ http://db.zti.hu/24ora/bartok.asp?VBSdbClickClass_1=VBSdbFilter

¹⁰ Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv

II.1.2. Speciális archiválás

35. § (7) Szabad felhasználás a saját műsorának sugárzásához jogszerűen felhasználható műről a rádió- vagy televíziószervezet által saját eszközeivel készített ideiglenes rögzítés. Ha a sugárzás engedélyezésére kötött szerződés másként nem rendelkezik, e rögzítést a rögzítés elkészítésének időpontjától számított három hónapon belül meg kell semmisíteni, illetve törölni kell. E rögzítések közül azonban azok a – külön törvényben meghatározott – rögzítések, amelyeknek rendkívüli dokumentációs értéke van, közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívumban korlátlan ideig megőrizhetők.

[Infosoc-irányelv: 5. cikk (2) bekezdés d) pont: A tagállamok a 2. cikkben szabályozott többszörös jog alól kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg a következő esetekben: ... d) műveknek a műsorsugárzó szervezetek által saját eszközeikkel, saját műsoraik számára készített ideiglenes rögzítései tekintetében; e rögzítések megőrzése hivatalos archívumokban rendkívüli dokumentációs értékükre tekintettel megengedhető.]

II.1.3. Hagyományos hozzáférhetővé tétel

39. § A nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak a mű egyes példányait szabadon haszonkölcsönbe adhatják. Ez a rendelkezés nem vonatkozik a szoftverre és a számítástechnikai eszközökkel működtetett adatbázisra.

40. § A szabad felhasználás körében többszörözött példányok – a könyvtárközi kölcsönzés kivételével – nem terjeszthetők a szerző engedélye nélkül.

[Haszonkölcsönzési irányelv:¹¹ 5. cikk (1) bekezdés: A tagállamok eltérően szabályozhatják az 1. cikkben biztosított, nyilvános haszonkölcsönzésre szóló kizárólagos jogot, amennyiben legalább a szerzők díjazásban részesülnek az ilyen kölcsönzésért. A tagállamok szabadon meghatározhatják ezen díjazás mértékét, kulturális támogatási céljaiknak megfelelően. (2) bekezdés: Amennyiben a tagállamok nem alkalmazzák az 1. cikkben biztosított kizárólagos haszonkölcsönzési jogot hangfelvételek, filmek és számítógépes programok esetén, akkor legalább a szerzőket díjazásban részesítik. (3) bekezdés: A tagállamok mentesíthetnek bizonyos intézményeket az 1. és 2. bekezdésekben foglalt díjazás megfizetése alól.]

II.1.4. Új típusú hozzáférhetővé tétel

38. § (5) A felhasználásra vonatkozó eltérő megállapodás hiányában a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak, iskolai oktatás célját szolgáló [33. § (4) bek.] intézmények, muzeális intézmények, levéltárak, valamint kép- és hangarchívumok gyűjteményeinek részét képező művek az ilyen intézmények helyiségeiben ezzel a céllal üzembe állított számítógé-

¹¹ A bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joghoz kapcsolódó egyes jogokról szóló 1992. november 19-i 92/100/EGK tanácsi irányelv

pes terminálok képernyőjén tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára a nyilvánosság egyes tagjai számára szabadon megjeleníthetők, és ennek érdekében – külön jogszabályban meghatározott módon és feltételekkel – a nyilvánosság említett tagjaihoz szabadon közvetíthetők, ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt is, feltéve, hogy az ilyen felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja.

[Infosoc-irányelv: 5. cikk (3) bekezdés: A tagállamok a 2. és a 3. cikkben szabályozott jogok vonatkozásában az alábbi esetekben kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg: ... n) az adásvételi vagy felhasználási feltételek alá nem eső, a (2) bekezdés c) pontjában említett intézmények gyűjteményeiben szereplő műveknek, illetve más védelem alatt álló teljesítményeknek a nyilvánosság egyes tagjai számára közvetítéssel, illetve hozzáférhetővé tétellel, kutatás vagy egyéni tanulás céljából történő felhasználása, az említett intézmények helyiségeiben e célra kijelölt terminálokon.]

A feljebb ismertetett szabályok két csoportra oszthatók: első csoportjuk [35. § (4) bekezdés, 35. § (7) bekezdés] a megőrzést könnyíti, második csoportjuk [38. § (5) bekezdés, 39. §, 40. §] az így vagy más módon a gyűjtemény részévé vált alkotások nyilvánossághoz való eljuttatását teszi könnyebbé. Az elemzést a továbbiakban a szabályok egyes elemeire vonatkozóan (a kedvezményezett köre, a korlátozott szerzői jogok, a hozzáférés lehetséges helye, a kizárólagos jog alól kivett művek és egyéb teljesítmények köre) ebben a csoportosításban végezzük el.

II.2. A SZABAD FELHASZNÁLÁS KEDVEZMÉNYEZETTJEINEK KÖRE

Kedvezményezett alatt azt a személyt értjük, akinek cselekménye szerzői jogilag releváns felhasználást valósít meg, de törvényi mentesítés nyomán nem kell ehhez a szerző engedélyét kérnie, illetve mentesül a szerzői jogdíj megfizetése alól. (Itt hangsúlyozni kell újra, hogy a szerzői jogi védelem alatt nem álló vagy már nem álló művek esetében bárki végezhet archiválótevékenységet, tehát például a Zenetudományi Intézet népdalgyűjteménye a szerzői jogi szabályozás szóba jötte nélkül archiválható, digitalizálható, hozzáférhetővé tehető akár hagyományos, akár online módon, de ugyanezt el lehet végezni a Corvinák esetében vagy a reformkori magyar irodalom alkotásaival is.)

II.2.1. Általános archiválás

A műpéldányok megőrzésére vonatkozó legfontosabb szabály az Infosoc-irányelv 5. cikk (2) bekezdés c) pontját átültető 35. § (4) bekezdése, amely a szabad felhasználás keretében a másolatkészítést a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak, iskolai oktatás célját szolgáló intézmények, muzeális intézmények, levéltárak, valamint kép- és hangarchívumok számára teszi lehetővé. A viszonylag jól körülírható intézményi körön kívül eső más szervezetek szerzői jogi oltalom alatt álló művek archiválását csak a jogosultak engedélyével végezhetik.

Az irányelv (és más közösségi jogi aktus) sem ad definíciót a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak körére, ezért az ennek megfelelő belső jogi fogalom határainak megvonása teljes mértékben a tagállami jogalkotó feladata. Ennek a fogalomnak két, a magyar jogrendszerben ismert kifejezés, a nyilvános könyvtár és a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtár fogalma feleltethető meg. A nyilvános könyvtárra nyilvánítás feltételeit a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény (a továbbiakban: kulturális törvény) 54. §-a pontosan meghatározza, a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtár tartalma azonban jóval nehezebben körülírható fogalom, amelynek tartalmára legfeljebb a 2003. évi CII. törvény kötelező erővel nem bíró miniszteri indoklásból lehet következtetni, amely a haszonkölcsönzés engedélyezésének kizárólagos joga alól kivett intézményeket meghatározó szakaszcsoportról szól. Eszerint *„egyes szakkönyvtárak – jóllehet nyilvános szolgáltatásokat nyújtanak – nem szerepelnek a nyilvános könyvtárak jegyzékében, ugyanakkor indokolt, hogy a közönség számára nyitva álló ilyen könyvtárak által történő haszonkölcsönbe adás is szabad felhasználás legyen.”* Ebből az következik, hogy a jogalkotó a nyilvános könyvtárakon kívül a nyilvános szolgáltatásokat is nyújtó szakkönyvtárakat sorolja a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak közé. (E definíció problematikusságára később visszatérünk.)

Az irányelvben az oktatási intézmény fogalma az Szjt. iskolai oktatás célját szolgáló intézmény fogalmának felel meg, amelyek közé az Szjt. 33. § (4) bekezdése alapján az óvodák, általános iskolák, középiskolák, szakmunkásképző iskolák, szakiskolák, alapfokú művészeti oktatási és felsőoktatási intézmények tartoznak. Érdeemes itt kitérni arra, hogy a könyvtárakhoz hasonlóan itt is fenntartósemleges a szabályozás, az iskolarendszerbe akkreditált intézmény kedvezményezett (így nem csak az állami vagy önkormányzati fenntartású intézmények), míg az iskolarendszeren kívüli oktatási intézmény nem.

A közösségi jog nem tartalmaz egységes múzeumfogalmat sem, emiatt a tagállamok szabadon állapíthatják meg, hogy mely intézményeiket tekintik múzeumnak. Ennek a következménye az, hogy igen eltérő szakmai követelményeknek megfelelő intézményeket tehetnek kedvezményezetté. Tekintve, hogy a magyar jogban csak a kulturális törvény tartalmaz általános múzeumfogalmat, de ugyanakkor a törvény értelmében vett múzeumoknak, közérdekű muzeális gyűjteményeknek és kiállítóhelyeknek egyforma szakmai követelményeknek kell megfelelniük,¹² ezért indokolt volt, hogy általában véve mindegyik intézménytípus a kedvezményezett körbe kerüljön. Így az irányelvben kedvezményezett múzeumi körbe a kulturális törvény alapján a magyar jogban beletartoznak az országos múzeumok, az országos szakmúzeumok, a megyei múzeumok, a területi múzeumok, a tematikus múzeumok, közérdekű muzeális gyűjtemények és kiállítóhelyek mint muzeális intézmények is.

Az irányelv által megnevezett utolsó kedvezményezett körbe a különböző archívumok tartoznak. (Az archiv, Archiv szó szűkebb értelemben jelenti a levéltárat, tágabb értelem-

¹² 48. § (5) bekezdés

ben az egyéb, pl. a kép- vagy hangarchívumokat is.) Szűkebb értelemben ide a magyar jog alapján a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény 3. § 1) pontja alapján a maradandó értékű iratok tartós megőrzésének, levéltári feldolgozásának és rendeltetésszerű használatának biztosítása céljából létesített intézmények, vagyis a levéltárak tartoznak. Érdeemes itt megjegyezni, hogy a levéltárak gyűjteményeinek jelentős része olyan hivatalos irat, amely még akkor is kiesne a védelem köréből, ha kora miatt védett lehetne (a nem hivatalos iratok, pl. üzleti iratok ugyanakkor már beleeshetnek a védelembe). Mindenesetre lehet állítani, hogy az archívum levéltárként való értelmezése igen szűk körben tenne lehetővé szabad felhasználást, aminek valószínűleg igen kicsi lenne a gyakorlati relevanciája, különösen, hogy a levéltárak jellemző módon az eredeti, tehát nem többszörözött iratokat gyűjtik és őrzik meg, és ráadásul ezeket legtöbbször csak helyben olvasásra, kutatásra teszik hozzáférhetővé, ami szerzői jogilag akár nem is releváns cselekményeket jelent.

Az Sztj. nem adja meg a kép- és hangarchívum fogalmát, ennek definiálására csak a kulturális törvényben, a közgyűjtemény-fogalom részeként kerül sor.¹³ A kép- és hangarchívum fogalma csak közvetve utal, a nyilvános könyvtárakra vonatkozó szabályok pedig nevesítve utalnak a NAVA-ra¹⁴ és a nemzeti kulturális örökség részét képező kép- és hangrögzítés országos nyilvántartási rendszerére,¹⁵ bár egyik funkciót, intézményt sem nevez a törvény egyértelműen kép- és hangarchívumnak, mégis azt kell feltételezni, hogy a NAVA-t és az MNFA-t ilyen közgyűjteménynek kell tekinteni. E fogalmi bizonytalanság mellett azonban sokkal komolyabb probléma, hogy a kép- és hangarchívum definíciója értelmében valójában csak az audiovizuális archívumok tartozhatnak a kép- és hangarchívumok körébe, ami kizárja a csak hanganyagokat gyűjtő archívumokat a kedvezményezett körből – erre a szabályozási megoldásra, a hangarchívumok „elfelejtésére” nem lehet indokot találni, amellet, hogy ennek komoly következményei is lennének: a törvény szó szerinti követése ugyanis azt eredményezné, hogy a NAVA nem archiválhatná az elemzett szabad felhasználás alapján a rádiók műsorait.

II.2.2. Speciális archiválás

Az Sztj. külön rendelkezik a rádió- vagy televíziós szervezet saját műsora sugárzásához jogszerűen felhasználható műről készíthető ideiglenes rögzítésről, ezzel kivételt téve az alól a főszabály alól, hogy archiválást csak az előbbieken meghatározott intézmények végezhet-

¹³ I. melléklet n) Közgyűjtemény: az állam, a helyi önkormányzat, valamint az országos kisebbségi önkormányzat, a köztestület és a közalapítvány tulajdonában (fenntartásában) működő, vagy általuk alapított könyvtár, levéltár, muzeális intézmény, kép- és hangarchívum.

e) Kép- és hangarchívum: az Rttv. 2. § 28. pontja szerinti műsorszámokat gyűjtő audiovizuális archívum, valamint az olyan audiovizuális archívumok, amelyeknek gyűjteményét védetté nyilvánították.

¹⁴ 59. § (5) bekezdés

¹⁵ 59. § (4) bekezdés

nek. Ez azonban valójában egyfajta „előarchiválásnak” tekinthető csak az általános archiváláshoz képest, hiszen ez a másolat limitált időtartamra, három hónapig őrizhető meg. Ha a sugárzás engedélyezésére kötött szerződés másként nem rendelkezik, e rögzítés a rögzítés elkészítésének időpontjától számított három hónapon belül meg kell semmisíteni, illetve törölni kell. (Természetesen a szerzői műnek minősülő saját készítésű műsorok, illetve a szerzői jogi oltalom alatt nem álló műsorok tartósan is rögzíthetők. Ezen a szabályon nyugszik a Magyar Rádió, illetve a Magyar Televízió saját archívuma.)

A szabad felhasználás körébe eső rögzítések közül azok a – külön törvényben meghatározott – rögzítések, amelyeknek rendkívüli dokumentációs értéke van, közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívumban korlátlan ideig megőrizhetők. Hogy mi minősül rendkívüli dokumentációs értékűnek, azt a törvény nem határozza meg. Erre mindeközéig egy esetben került sor: a NAVA esetében az általa kötelezően archivált műsorszámok a NAVAtörvény 7. § (4) bekezdése szerint mind ilyennek minősülnek. Szükséges itt megjegyezni, hogy azt, hogy valamennyi országos műsorszolgáltató teljes műsora rendkívüli dokumentációs értékkel bír-e, kétségbe vonja a Bizottság által az Infosoc-irányelv átültetésének megfeleltetése vizsgálatára készített tanulmány.¹⁶ Ezzel kapcsolatban azt lehet állapítani, hogy ezen szervezetek köre jóval szűkebb, mint az Szjt.-ben kedvezményezettek köre, így azt formálisan nem lehet mondani, hogy a jogalkotó ne szűkítené a három hónapos ideiglenes rögzítés után a tartós rögzítésre kerülő műsorszámok körét. Emellett merül fel az a – kevésbé jogharmonizációs, hanem inkább kultúrpolitikai – kérdés is, hogy tényleg megfelelő szabályozási megoldás volt-e az országos műsorszolgáltatók programjára korlátozni a rendkívüli dokumentációs értéket, és nem kellett volna-e ezt más műsorszolgáltatókra is kiterjeszteni, esetleg tényleges dokumentációs értékük alapján válogatva a műsorok között, mivel arra semmiképp nem szabad következtetni a szabályból, hogy más műsorszolgáltatók műsorszámjai ne lehetnének – nem az Szjt. értelmében – rendkívüli dokumentációs értékűek.

Úgy tűnhet, a kép- és hangarchívumoknak két alapvető típusát ismeri az Szjt. Az egyik kategóriába a közgyűjteménynek minősülő archívumok (tehát a kulturális törvény hatálya alá is tartozó kép- és hangarchívumok) tartoznak. Ezek a közgyűjtemények a kedvezményezettjei az Szjt. archiválásra vonatkozó 35. §-ának (7) bekezdésében meghatározott szabad felhasználásoknak, mivel a rendkívüli dokumentációs értékkel bíró rádió- és televízióműsorok efemer rögzítései tartósan csak a közgyűjteménynek minősülő kép- vagy hangarchívumban őrizhetők meg szabad felhasználásként. A 35. § (4) bekezdése, az egyéb alkotások archiválását lehetővé tevő szabad felhasználási szabály viszont nem említi a kép-

¹⁶ Lucie Guibault–Guido Westkamp–Thomas Rieber-Mohn–Bernt Hugenholtz–Mireille van Eechoud–Natali Helberger–Lennert Steijger–Mara Rossini–Nicole Dufft–Philipp Bohn: Study on the Implementation and Effect in the Member States’s Laws of Directive 2009/29/EC on the Harmonization of Certain Aspects of Copyright and Related Rights in the Information Society, II. The Implementation of Directive 2001/29/EC in the Member States, p. 288.; http://www.ivir.nl/publications/guibault/Infosoc_report_2007.pdf; http://www.ivir.nl/publications/guibault/InfoSoc_Study_2007.pdf

és hangarchívumok közgyűjteményi jellegét, ahogy egyébként ezt nem teszi meg a 38. § (5) bekezdése sem, amely meghatározott típusú hozzáférést engedi az archivált anyagoknak.

Arra, hogy ezekben az esetekben az eltérő megfogalmazás ellenére is azonos kedvezményezetti körrel van szó, két módon lehet következtetni.

Egyrészt a 35. § (4) bekezdésének kedvezményezetti köréből az iskolai oktatást végző intézményt maga az Sztj. határozza meg a 33. § (4) bekezdésében, a többi intézményt (nyilvános szolgáltatást nyújtó könyvtár és levéltár) pedig a kulturális törvény definiálja. Mivel a kép- és hangarchívum személyi körét az Sztj. nem definiálja, ezért alappal gondolható, ha a kulturális törvény meghatároz kép- és hangarchívumi kört, akkor azzal azonos személyi kört kell érteni az Sztj.-beli kép- és hangarchívumon is, vagyis itt is a kulturális törvényt kell háttérszabályként alkalmazni.

Másrészt egyedül a 35. § (7) bekezdése említi kifejezetten közgyűjteménynek minősülő kép- és hangarchívumot, ez is indokolja, hogy ennek a szakasznak a tágabb értelmezésénél felmerülhetne, hogy maga a rádió- vagy televíziószervezet a saját archívumában is megőrizheti a sugározáshoz felhasznált (nem saját) műveket korlátlan ideig. Így viszont nem lenne sok értelme előbb három hónapra lehetővé tenni az ideiglenes archiválást. Mindebből tehát következik, hogy valamennyi esetben ugyanazokról a kép- és hangarchívumokról van szó: amelyek közgyűjteménynek minősülnek.

Itt talán említésre méltó, hogy míg a rádió- és televíziószervezetek archiválási tevékenysége nem feltétlenül digitális, addig a NAVA digitálisan rögzített anyagok archiválását végzi. Vagyis ha a rádió- vagy televíziószervezet nem digitálisan bocsátja rendelkezésre a tartalmat, azt a NAVÁ-nak még digitalizálnia kell. A digitális televíziózás elindulása jelentősen csökkentheti a NAVA ilyen irányú leterheltségét. A digitális televíziózás térhódításával a rádió- és televíziószervezetek digitális ideiglenes rögzítései a jelenleginél nagyobb jelentőséget kaphatnak, hiszen ezen a módon akár az ilyen archivált tartalmak üzleti célú felhasználásaira is lehetőség nyílik. Természetesen itt megint a szabad felhasználás keretein kívüli, engedélyköteles felhasználásokról van szó.

Itt érdemes megjegyezni, hogy a rádió- és televíziószervezetek digitális köteles példányok szolgáltatására is kötelesek a NAVA számára, vagyis szükségszerűen elvégzik a digitalizálást, viszont rengeteg, a NAVA-törvény hatálybalépését megelőzően született, illetve sugárzott műsor nincs meg digitalizált változatban. Ezek archiválása kifejezetten költséges folyamat, ráadásul gyűjtésük nem esik a kötelespéldány-szolgáltatási körbe, bár ha az archívum hozzájuk jut, már vonatkoznak rájuk is a szabad felhasználás feltételei. Ezen a területen példaértékű a BBC televízió saját archívumának¹⁷ az elmúlt években lezajlott fokozatos digitalizációja és szabad hozzáférhetővé tétele, amelynek az e tanulmányban ismertetett szerzői jogi korlátok között Magyarországon sem lenne akadálya: a korábbi anyagok szerzői

¹⁷ <http://www.bbc.co.uk/cult/treasurehunt/>

jogi szempontból átadhatók lennének a NAVA-nak, amely az Sztj. 35. § (4) bekezdés *d)* pontja alapján digitalizálhatná és archiválhatná a korábbi műsorokat is.

II.2.3. Hagyományos hozzáférhetővé tétel

A szabad felhasználás alá eső nyilvános haszonkölcsönzés kedvezményezettjei a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak. E kedvezményezett kör megegyezik a fent említett körrel: vagyis idetartoznak a kulturális törvény szerinti nyilvános könyvtárak, valamint a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó szakkönyvtárak.

Itt meg kell jegyezni, hogy a vonatkozó közösségi jogi rendelkezések nem teszik lehetővé a nyilvános haszonkölcsönzési díjigény alól való ilyen széles körű (lényegében valamennyi nyilvános haszonkölcsönzést végző intézményre kiterjedő) mentesítést.¹⁸

II.2.4. Új típusú hozzáférhetővé tétel

Az Sztj. 38. § (5) bekezdésének kedvezményezett körébe pedig ugyanazok az intézmények tartoznak, mint a 35. § (4) bekezdésébe: a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak, iskolai oktatás célját szolgáló intézmények, muzeális intézmények, levéltárak, valamint (a közgyűjteménynek minősülő) kép- és hangarchívumok. (Lényegében tehát azok az intézmények végezhetnek hozzáférhetővé tételi tevékenységet, amelyek a tartós archiválási tevékenységnek is jogosultjai.)

¹⁸ A Haszonkölcsönzési irányelv 5. cikke a kizárólagos nyilvános haszonkölcsönzési jog korlátozhatóságának feltételeit határozza meg. Az irányelv szövege e tekintetben igen rugalmas, sokféle értelmezés lehetőségét foglalja magában, illetve egymástól igen különböző szabályozások kialakítását teszi lehetővé. Ez végső soron az irányelv elfogadása óta eltelt időben az irányelv elfogadásakor már létezett rendszerek fennmaradását eredményezte úgy, hogy a tagállamok még az irányelv által megkövetelt átalakításokat sem végezték el. E tény felismerte a Bizottság az irányelv 5. cikkének (4) bekezdése alapján 2002-ben kiadott jelentésében is, majd az irányelv nem megfelelő átültetése miatt egyes tagállamokkal szemben az EK-szerződés 226. Cikke alapján kötelezettségszegési eljárást indított. Ezen eljárások közül egy már le is zárult, az Európai Bíróság 2005-ben hozta meg ítéletét.

Az irányelv 5. cikkének (1) bekezdése lehetővé teszi, hogy a tagállamok derogációt állapítsanak meg a nyilvános haszonkölcsönzés kizárólagos joga tekintetében, amennyiben legalább a szerzők díjazásban részesülnek e haszonkölcsönbe adás ellenében. Nem véletlen, hogy az irányelv nem a szerzői jogi terminológiában megszokott „kivételek és korlátozások” (*Exceptions and limitations, Ausnahmen und Beschränkungen*) fogalmat használja, hanem a „derogáció” (*Derogation, Ausnahme*) kifejezést. Ezzel kívánt utalni a közösségi jogalkotó arra, hogy tagállamok a szerző kizárólagos engedélyezési jogát, vagyis a haszonkölcsönzés engedélyhez és díjfizetéshez kötését (természetesen a megfelelő szabályozási kapcsolatok megteremtésével) nem csak a szerzői jog belső rendszerében korlátozhatják. Itt azonban azt is hangsúlyozni kell, hogy ennek az elsődleges oka a már létező – nem szerzői jogi – rendszerek fenntarthatósága volt.

Az 5. cikk (1) bekezdése értelmében a tagállamok eltérő szabályozást alakíthatnak ki az egyes műtípusok tekintetében. Azaz létrejöhet olyan szabályozás, amely pl. a szépirodalmi művek esetében csak díjigényt ír elő, a kották esetében viszont fenntartja kizárólagos engedélyezési jogot. Azonban minden esetben fenn kell maradnia legalább a szerző díjigényének, így az nem fordulhat elő, hogy például a szakirodalmi művek után semmilyen juttatásban ne részesüljön a szerző.

Hasonló szabályozást tartalmaz az 5. cikk (2) bekezdése is, amely kifejezetten a hangfelvételek, filmek és számítógépi programalkotások tekintetében rögzíti azt, hogy a kizárólagos jog korlátozása esetében is fenn kell maradnia legalább a szerző díjigényének. Jelentősége e cikknek amiatt van, mivel ezen alkotástípusokon gyakran nemcsak szerzői jogi, de szomszédos jogi jogosultaknak is fennállnak jogai. Az irányelv 2. cikke értelmében pedig az előadóművészeknek, a hangfelvétel-előállítónak, illetve a filmelőállítónak is kizárólagos engedélyezési joga van a nyilvános hasznokölcsönzés tekintetében. E jogosultak joga tekintetében azonban az 5. cikk (2) bekezdése alapján a tagállamoknak lehetőségük van arra is, hogy azt még díjigény formájában se biztosítsák számukra.

Az 5. cikk (2) bekezdésében nevesített műtípusokra a díj mértéke szempontjából is eltérő szabályozás vonatkozik, mint a többi műtípusra. (Természetesen ez csak abban az esetben releváns szabályozási kérdés, ha a tagállam az adott műtípus tekintetében úgy dönt, hogy nem biztosítja a kizárólagos engedélyezési jogot, hanem csak a díjigényt.) A (15) preambulumbekzdés szerint a szerzőknek és az előadóművészeknek elidegeníthetetlen jogot kell biztosítani a megfelelő díjazásra (*equitable remuneration, angemessene Vergütung*). Ugyanakkor a díj konkrét mértékének megállapításánál a tagállamok az 5. cikk (1) bekezdése értelmében figyelembe vehetik kultúrátámogatási céljait is, vagyis a hasznokölcsönzés fellendítése érdekében akár a „megfelelőnél” alacsonyabb díjat is megállapíthatnak. Ez azonban nem vonatkozik a hangfelvételekre, filmekre és számítógépi programalkotásokra, itt kultúrátámogatási célok miatt nem lehet eltérni a megfelelő díjazástól.

A tagállamok az 5. cikk (3) bekezdésében lehetőséget kaptak arra is, hogy még a díjfizetés alól mentesítsék intézmények bizonyos típusait (ez a szabály nem alkalmazható a hangfelvételek, filmek és számítógépes programok esetében). Az irányelv megfogalmazása (intézmények bizonyos típusai) és az e fogalom túl tág értelmezése miatt indított kötelezettségzegési eljárások dokumentumai egyértelműen utalnak arra, hogy a közösségi jogalkotó olyan körben kívánta lehetővé tenni a mentesítést, ami nem jár a hasznokölcsönzési jog teljes kiüresítésével. (Ez lehet az eredménye annak, ha a díjigény alól minden, vagy szinte minden hasznokölcsönzést végző intézmény mentesül.)

Az Sztj. szabad felhasználásokról és a szerzői jog más korlátairól szóló IV. fejezetében a 39. § meghatározott intézmények által végzett nyilvános hasznokölcsönzést szabaddá teszi. A megnevezett intézmények anélkül végezhetnek nyilvános hasznokölcsönzést, hogy ahhoz a szerző engedélyét kellene kérniük, vagy legalább díjat kellene fizetniük.

Az ily módon kedvezményezett intézményi körbe az Sztj. 1999-ben elfogadott, eredeti szövege szerint a nyilvános könyvtárak tartoztak. Az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi törvények módosításáról szóló 2003. évi CII. törvény (a továbbiakban: módosító törvény) 67. §-a nyomán ez a kör kibővült a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak körére. A törvényhez fűzött miniszteri indokolás szerint „egyes szakkönyvtárak – jöllehet nyilvános szolgáltatásokat nyújtanak – nem szerepelnek a nyilvános könyvtárak jegyzékében, ugyanakkor indokolt, hogy a közönség számára nyitva álló ilyen könyvtárak által történő hasznokölcsönbe adás is szabad felhasználás legyen.” Az indokolás külön kiemeli, hogy ezt a módosítást könyvtárszakmai megfontolások tették szükségessé.

Itt meg kell jegyezni, hogy az említett módosítás már elfogadásakor is nagy vitát váltott ki, egyes észrevételek és később tanulmányok is jelezték azt az aggályt, hogy épp a közösségi jog által megkívánttal ellentétes irányba mozdult el a jogalkotó, amikor a nyilvános könyvtárak törvényben is meghatározott fogalmát egy, szándékai szerint bővebb, de pontosan meg nem határozott intézményi kört magába foglaló fogalommal váltotta fel.

Gyakorlatilag a 39. § kedvezményezett köréből csak a ténylegesen zárt, ún. „olvasó” könyvtárak (pl. tanszéki, céges könyvtárak) maradnak ki, amelyek azonban egyébként sem végeznek nyilvános hasznokölcsönzési tevékenységet. Ez pedig azt eredményezi, hogy a nyilvános hasznokölcsönzés joga *de facto* nem érvényesül, mivel a szoftver tekintetében a jogosultak nem engedélyezik a hasznokölcsönzést, az adatbázis tekintetében nem érvényesítik a díjigényt, a többi műtípus tekintetében pedig a felhasználás ily módon teljes körben szabad. Ez a szerzői hasznokölcsönzési jog kiüresedését jelenti.